

USOWICZ ALEKSANDER – filozof, ur. 14 VI 1912 w Drublanach na Litwie, zm. 8 VI 2002 w Krakowie.

U. skończył szkołę powszechną w Duksztach Pijarskich na Wileńszczyźnie. Uczył się w Gimnazjum Zgromadzenia Księża Misjonarzy w Krakowie i tam w 1928 wstąpił do zgromadzenia. Świecenia kapłańskie przyjął w 1935. Odbył studia filozoficzno-teologiczne w Krakowie w latach 1931–1934, filozoficzne na Angelicum w Rzymie w latach 1934–1936, zdobywając doktorat z filozofii, na podstawie rozprawy *De Aristotelis circa definitionem doctrina commentatorum sententiis illustrata*, napisanej pod kierunkiem J. I. Bocheńskiego. Po powrocie do Krakowa, uczęszczał na seminarium prowadzone przez K. Michalskiego. W 1938 uzyskał stopień magistra teologii. W 1939 opublikował napisaną pod kierunkiem Michalskiego pracę *Układ cnót i wad w związku z życiem uczuciowo-popędowym u Arystotelesa i św. Tomasza z Akwinu*. Egzaminy doktorskie na Wydziale Teologicznym UJ z powodu wybuchu II wojny światowej dokończył w 1945. W tymże roku przedstawił na Wydziale Teologii UJ rozprawę *Tomistyczna sublimacja uczuć w świetle nowożytnej psychologii*, na podstawie której uzyskał habilitację (był jednym z ostatnich, któremu władze PRL zatwierdziły habilitację przed likwidacją Wydziału Teologii UJ). W 1947 objął po Michalskim Katedrę Filozofii Chrześcijańskiej i kierował nią (na stanowisku zastępcy profesora) do likwidacji Wydziału w 1954. Był w tym czasie recenzentem rozprawy habilitacyjnej K. Wojtyły. W 1954 odmówił podjęcia zajęć na utworzonej przez władze państwowe Akademii Teologicznej w Warszawie (w miejsce Wydziału Teologicznego UJ) i utracił stanowisko na UJ. Wykładał przedmioty filozoficzne i teologiczne w seminariach duchownych, w Instytucie Teologicznym Księża Misjonarzy w Krakowie, a później także na Wydziale Filozoficznym PAT w Krakowie, której w 1986 został prof. zwyczajnym.

Główne prace U.: *De Aristotelis circa definitionem doctrina commentatorum sententiis illustrata* (CT 19 (1938), 273–317); *Układ cnót i wad w związku z życiem uczuciowo-popędowym u Arystotelesa i św. Tomasza z Akwinu* (Kr 1939); *Tomistyczna sublimacja uczuć w świetle nowożytnej psychologii* (Kr 1946); *Człowiek religijny* (RF 2–3 (1949–1950), 125–145); *Życie i dzieła ks. Konstantego Michalskiego* (w: A. Usowicz, K. Kłósak,

Ksiądz Konstanty Michalski (1879–1947), Kr 1949, 5–128, 213–249); *Współczesna filozofia religii* (Znak 10 (1958), 911–919); *Dynamika uczuć w psychologii tomistycznej* (ACr 1 (1969), 21–31); *Ksiądz Konstanty Michalski (1879–1947)* (w: *W nurcie zagadnień posoborowych*, Kr 1970, IV 341–367); *Zjawisko irradacji psychofizycznej* (ACr 28 (1996), 161–171). Wiele prac U. nie zostało opublikowanych.

OBSZARY ZAINTERESOWAŃ. Pozostając w ramach tomizmu, U. był otwarty na nowe nurty filozoficzne i psychologiczne, m. in. na psychologię empiryczną. Wpisał się twórczo w rozwój współczesnej psychologii racjonalnej, dążąc do stworzenia podstaw chrześcijańskiej pedagogiki. Starał się zarazem uwzględniać osiągnięcia psychologii empirycznej i korelować je z interpretacjami filozoficznymi. Szczególnie znacząca okazała się (rozwijająca koncepcję Michalskiego) tomistyczna teoria sublimacji uczuć, do której nawiązywali tomiści egzystencjalni z lubelskiej szkoły filozoficznej.

Na uwagę zasługują prace U. z zakresu psychologii religii, zwł. niepublikowana, pozostająca w formie skryptu, praca *Psychologia religii w zarysie* (Kr 1951). W artykule *Współczesna filozofia religii* zajął U. stanowisko w sprawie filozofii religii, postulując stosowanie metody fenomenologicznej w połączeniu z metodą indukcyjną, dostarczającą danych empirycznych, i z metafizyką.

W niektórych kwestiach U. był tomistą tradycyjnym, zwł. w zakresie metafizyki. Nawet w wykładach z lat 70. (zachowanych w formie skryptów) przeciwstawiał się tomistom egzystencjalnym w kwestii separacji metafizycznej, opowiadając się za metodą abstrakcji metafizycznej. W sposób tradycyjny wykladał również logikę.

Tomasz Pawlikowski

SCHOLASTYKA, A FILOZOFIA NOWOŻYTNA. U. podkreślał konieczność i pozytywne aspekty zetknięcia się filozofii scholastycznej z filozofią nowożytną (niescholastyczną). Twierdził, że scholastyka przekazała myśli nowożytnej swoją dążność do systematyzowania, wiązania tez w całość i osadzania ich na pewnych fundamentach. Filozofia nowożytna natomiast nadała zasadom scholastyki żywsze, bardziej konkretne formy. Zdaniem U., liczne prawdy

głoszone przez myślicieli nowożytnych, znane były już myślicielom średniowiecznym, głównie tomistycznym. Jako przykład podawał koncepcję sublimacji uczuć, obecną w filozofii św. Tomasza z Akwinu. „Już [...] dawniej – pisał – w złotym okresie średniowiecza, św. Tomasz podał szereg uwag co do kultury życia uczuciowo-popędowego i związał je z całym swym światopoglądem tak, że nie stanowią one luźnych notatek na marginesie, lecz jedną harmonijną całość” (*Tomistyczna sublimacja uczuć w świetle nowożytnej psychologii*, 8–9).

KONCEPCJA SUBLIMACJI. Jedną z najważniejszych kwestii podejmowanych przez U. było zagadnienie ludzkiej uczuciowości. Analizował je zwł. w ramach teorii sublimacji, w kontekście sprawności moralnych, uwypuklając aspekty etyczny i pedagogiczny. W swoich rozważaniach nawiązywał do filozofii Arystotelesa i Tomasza z Akwinu. Wskazywał, że tłem dokonanej przez nich klasyfikacji cnót i wad jest sfera uczuciowo-popędowa.

U. za Michalskim, rozróżniał u Akwinaty sublimację metafizyczną i, będącą jej konsekwencją, sublimację funkcjonalną (psychologiczną). Sublimacja metafizyczna polega na dążeniu czynników niższych ku wyższym i nabywaniu przez nie nowej doskonałości. Czynniki wyższe natomiast zniżają się ku niższym, stając się dla nich siłą wznoszenia ku górze. Koniecznym założeniem tak rozumianego procesu jest tomistyczna teza o hierarchii bytów, a tym samym hierarchii dóbr (i doskonałości).

Zasada sublimacji metafizycznej stosuje się również do człowieka. Tu jej podstawą jest hierarchia istniejąca wśród władz duszy oraz ścisła zależność zachodząca między dziedzinami zmysłową i umysłową. Sublimacja w tym aspekcie oznacza wyższość wewnętrznych zmysłów człowieka w stosunku do zmysłów wewnętrznych zwierzęcia. Większa doskonałość ludzkiej władzy osądu myślowego i pamięci wynika nie tyle z ich budowy jako władz zmysłowych – twierdził U. – ile z faktu ich podporządkowania rozumowi. Dzięki rozumowi zostają „podniesione” na wyższy stopień doskonałości. „*Vis aestimativa* w łączności z rozumem ulega sublimacji i otrzymuje nazwę *vis cogitativa*. Także i *memoria* ulega procesowi uwznioślenia i nazywa się *reminiscentia*” (tamże, 26).

Panowanie władz umysłowych nad sferą sensorywną doskonali (w sensie moralnym) sposób działania władz zmysłowych, co stanowi istotę sublimacji psychologicznej (funkcjonalnej).

W ramach ogólnej teorii sublimacji, U. zwracał szczególną uwagę na sublimację uczuć, rozumianą jako proces poddawania uczuciowości kierownictwu rozumu i woli. W rozprawie *Tomistyczna sublimacja uczuć w świetle nowożytnej psychologii*, podkreślił możliwość i konieczność sublimacji uczuć, wskazał założenia i skutki procesu sublimacji oraz różne sposoby sublimowania uczuć. Najwięcej miejsca poświęcił omówieniu sprawności moralnych, w ramach których dokonuje się sublimacja.

Uzasadniając możliwość sublimacji uczuć w ramach antropologii tomistycznej, U. powoływał się na następujące zasady: a) władze wyższe, rozum i wola, wpływają na władze uczuciowe; b) władze wyższe nie niszczą uczuć; c) uczucia, jeśli następują za sądem rozumu, są narzędziami cnoty; d) sprawności moralne uszlachetniają uczucia.

Wg U., w pismach Akwinaty można znaleźć opis trzech zasadniczych, znanych współczesnej psychologii, sposobów sublimacji instynktu: sublimację formy reakcji instynktownych, sublimację celu i sublimację podniet.

Skutki sublimacji ujmował U. w dwóch aspektach: statycznym, jako zespół sprawności moralnych (tzw. charakter uczuciowy), oraz dynamicznym – jako „pokój wewnętrzny”, oznaczający z jednej strony zgodność uczuć wielu różnych podmiotów, z drugiej – harmonię sfery emocjonalnej jednej osoby.

Zdaniem U., pedagogika tomistyczna wolna jest od krańcowości – ani nie przecenia uczuć, ani ich nie lekceważy. Dlatego „może stać się ideą ośrodkową w nauce o wychowaniu” (tamże, 92).

Danuta Radziszewska-Szczepniak

J. Telus, *35-lecie pracy naukowo-dydaktycznej ks. Aleksandra U. w Instytucie Teologicznym Księży Misjonarzy w Krakowie*, *Nasza Przeszłość* 35 (1971), 183–188; W. Paluchowski, *Złota legenda i rzeczywistość. W pięćdziesięciolecie pracy naukowo-dydaktycznej księdza profesora Aleksandra U.*, *ACr* 19 (1987), 365–398; M. Markowski, *Aleksander U. – sylwetka*

uczonego, KF 25 (1997) z. 4, 5–6; tenże, *Aleksander U., wielki uczyony i dobry nauczyciel przełomowych czasów (14.06.1912 – 8.06.2002)*, Informator / Instytut Teologiczny Księży Misjonarzy w Krakowie 22 (2002–2003), 29–33; tenże, *Ksiądz prof. Aleksander U. Sylwetka ostatniego kierownika pierwszej katedry filozofii chrześcijańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Alma Mater. Miesięcznik Uniwersytetu Jagiellońskiego (2002) nr 42, 37–38.

Tomasz Pawlikowski